

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет української філології та журналістики
Кафедра історії української літератури та компаративістики

Дипломна робота
магістра

з теми: **Літературно-критична діяльність Михайлини Коцюбинської**

Виконала: студентка Укр1-М19 групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Українська мова і література)
Нехороших Аліна Володимирівна

Керівник: Рарицький О.А., доктор
філологічних наук, професор кафедри історії
української літератури та компаративістики

Рецензент: Кеба О.В., доктор філологічних
наук, професор кафедри германських мов і
зарубіжної літератури

Кам'янець-Подільський – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. СТАНОВЛЕННЯ РЕЦЕПТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ТВОРЧОСТІ М. КОЦЮБИНСЬКОЇ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ	7
1.1. Ключові віхи наукової біографії та етапи творчого становлення письменниці.....	7
1.2. Еволюційні процеси становлення М. Коцюбинської як дослідника літератури.....	21
Висновок до розділу.....	30
РОЗДІЛ ІІ. ФЕНОМЕН ЛІТЕРАТУРНОГО-КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ М. КОЦЮБИНСЬКОЇ	31
2.1. Світова та вітчизняна класика у дослідженнях літературознавиці.....	31
2.2. М. Коцюбинська – інтерпретатор та дослідник творчості Тараса Шевченка.....	40
Висновок до розділу.....	52
РОЗДІЛ ІІІ. ШІСТДЕСЯТНИКИ ТА ШІСТДЕСЯТНИЦТВО У ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІЙ ДУМЦІ М. КОЦЮБИНСЬКОЇ	53
3.1. Постаті письменників-шістдесятників у літературно-критичному осмисленні дослідниці.....	53
3.2. М. Коцюбинська як першовідкривач творчого феномену В. Стуса.....	66
3.3. Художньо-документальна проза шістдесятників у дослідженнях вченої.....	72
Висновок до розділу.....	79
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Літературне ім'я Михайлини Коцюбинської стало відомим широкому науковому загалу ще на початку 60-х. Після довгих років замовчувань, перебуваючи під ідеологічним тиском тоталітарної влади, письменниця до активної літературної діяльності змогла повернутися лише зі здобуттям Української незалежності.

Михайлина Коцюбинська – філолог, літературознавець, перекладач, активна учасниця руху шістдесятників, член Спілки письменників України, лауреат премії ім. Олександра Білецького, ім. Василя Стуса, ім. Олени Теліги, нагороди Тетяни і Омеляна Антоновичів, Державної премії України імені Тараса Шевченка. Вона є автором книг «Образне слово в літературному творі» (1959), «Література як мистецтво слова» (1965), «Етюди про поезику Шевченка» (1990), «Зафіксоване і нетлінне: Роздуми про епістолярну творчість» (2001), «Мої обрії» (2004), «Книга споминів» (2006), «Листи і люди» (2009), ряду літературно-критичних праць. Літературознавчі дослідження М. Коцюбинської характеризуються вагомістю, глибиною наукового аналізу, вирізняються новаторським характером, широким резонансом серед науковців та читацького загалу, вмінням беззастережно відстоювати наукову об'єктивність, навіть якщо думати доводилося «проти течій». Теоретичні положення її статей 60-х років і для сьогоденного літературознавця часто є великим відкриттям, методологічною основою для проведення власних наукових досліджень.

Наукові інтереси дослідниці різноманітні (В. Стефаник, М. Коцюбинський, П. Тичина, В. Вовк, Б. Антоненко-Давидович, А. Любченко, О. Олесь, О. Ольжич, М. Лукаш, Ж. Превєр, П. Джонсон та ін.), значною мірою фокусуються навколо проблем поезики Т. Шевченка. Але особливе місце у її доробку належить шістдесятництву. Духовна аура покоління у свідомості М. Коцюбинської визначила систему цінностей,

неспівмірних із тогочасним станом суспільного буття, сприяла формуванню світогляду, особистісному зростанню до розуміння власного «я». Шістдесяті роки породили плеяду талановитих однодумців, які утвердили віковічні моральні принципи в добу тотального фальшування істинних цінностей, заявили про право на внутрішню свободу в умовах тотального тиску на особистість. Не випадково велику частину доробку Михайлини Коцюбинської становлять ґрунтовні дослідження про творчий феномен шістдесятництва, його витoki, філософський зміст та естетичну природу, а також статті про визначних учасників руху І. Світличного, Є. Сверстюка, Алли Горської, В. Підпалого, З. Геник-Березовської, І. Жиленко та ін. Та чи не найбільше праць М. Коцюбинської присвячено В. Стусу, одному з чільних представників шістдесятництва. Ставлення до поета в авторки особливе: разом перебували на дорозі «прямостояння», виборювали право на свободу особистості.

Коло наукових зацікавлень дослідниці останнього періоду творчості становить художньо-документальна проза шістдесятницької доби – мемуари, щоденники, епістолярій. У такій праці авторка віднаходила щасливу можливість зафіксувати найдрібніші деталі літературного процесу, що є надбанням історії. Творчість письменниці є зразком наукової сумлінності й сміливості дослідницької думки. Доробок письменниці став об'єктом низки наукових праць та статей. Серед відомих науковців, що досліджували та аналізували її критичний доробок варто назвати Є. Сверстюка («Незгасаючий обрій: Михайлина Коцюбинська «Мої обрії», «Дух і літера», «Приявність Михайлини Коцюбинської: Штрихи до портрету»), О. Логвиненка («Коли душа з душею розмовляє...»). Ґрунтовною є стаття доктора філософії Людмили Тарнашинської, яка розкриває життєвий і творчий шлях Михайлини Коцюбинської. Вдало апелює до духовного мікросвіту Михайлини Хомівни як до її дому, що творився упродовж десятиліть, Тамара Гундорова у передмові до двотомника праць «Мої обрії», яка має

назву «Шістдесятництво: метафора, ім'я, дім». Окремі аспекти літературознавчої діяльності дослідниці висвітлені у дисертаційній роботі С. Бугай «Теоретико-критична творчість Михайлини Коцюбинської». Над дослідженням шевченкознавчого доробку М. Коцюбинської активно працює Ю. Степчук.

Мета роботи полягає у характеристиці літературно-критичних студій Михайлини Коцюбинської, в аналізі літературно-критичної діяльності дослідниці, розкритті її ролі й місця в українському культурному процесі ХХ – поч. ХХІ ст.

Для реалізації мети необхідно вирішити такі **завдання**:

– висвітлити основні фактори, що вплинули на формування та становлення непересічної особистості Михайлини Коцюбинської як дослідника теорії та історії української літератури;

– охарактеризувати тематику і проблематику літературознавчих праць дослідниці, що належать до раннього періоду її творчості;

– проаналізувати творчий доробок дослідниці, присвячений вивченню проблеми шістдесятницького руху в Україні;

– охарактеризувати найновіші праці літературознавиці, зокрема в царині художньо-документальної прози, з'ясувати їхню цінність в естетичному та методологічному сенсі;

– визначити місце і значення літературно-критичної спадщини Михайлини Коцюбинської в історії українського літературознавства і літературної критики.

Об'єктом дослідження є літературно-критичні студії Михайлини Коцюбинської, що належать до різних періодів її наукової діяльності.

Предмет дослідження – художньо-естетичні засади та своєрідність наукового мислення Михайлини Коцюбинської як теоретика й критика літератури.

Наукова новизна роботи полягає у систематизації і літературно-критичній оцінці наукових праць Михайлини Коцюбинської, що належать до різних періодів її життя та творчості.

Методологічною базою дипломної роботи є порівняльно-історичний, біографічний та текстологічний методи аналізу літературних явищ, а також системний підхід до вивчення літературно-критичних студій М. Коцюбинської.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання при вивченні історії української літератури означеного періоду, характеристики творчості класиків вітчизняної та зарубіжної літератури, а також письменників-шістдесятників (В. Стуса, І. Світличного, В. Чорновола та ін.). Результати дипломної роботи можуть також надати практичну допомогу при вивченні теорії літератури.

Апробація роботи. Матеріали дипломної роботи було апробовано на студентській звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2020 р.).

Структура роботи. Обсяг та структура роботи обумовлені її метою та завданнями. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел (56 позицій). Загальний обсяг роботи – 88 сторінок, з яких 83 – основного тексту.

ВИСНОВКИ

Михайлина Коцюбинська – відомий літературознавець, активна учасниця руху шістдесятників. Її творчість є зразком літературного професіоналізму та фаховості. Праці Михайлини Коцюбинської вирізняються своєю повнотою, неупередженістю, об'єктивністю знань, без апріорно заданої вибіркості. Дослідниця оцінює ті чи інші явища тільки на ґрунті об'єктивного аналізу, порівняльної характеристики, і не обмежує свої праці лише власними думками та переконаннями.

Знана як відомий літературознавець, критик, спадкоємиця славного роду Коцюбинських, Михайлина Хомівна Коцюбинська виявила себе як активний прихильник руху шістдесятників, чий духовний світ, засадничі світоглядні домінанти викристалізовувались у нелегких умовах тоталітарного суспільства. Переживши моральні випробування, допити й обшуки, замовчування імені, табу на літературознавчі дослідження, залишилася вірною своїм життєвим переконанням.

Протягом свого творчого шляху Михайлина Коцюбинська постійно йшла усамітнено під захистом культури, доброго смаку та відчуття міри. Але пряма і чесна дорога вела на барикади, і дослідниця явила приклад того, що чесний талант під захистом сумління є незламною силою.

Цілісний, системний аналіз теоретико-літературних, критичних праць ученої дозволяє зробити висновок про визначальність в її дослідницькому інструментарії естетичного критерію, підходу до аналізу художнього твору через відчуття й осмислення його естетичної функції. Михайлина Коцюбинська аналізує художній твір із точки зору його естетичної вартості не лише на макро-, але й на мікрорівні, заглиблюючись у найтонші нюанси творення словесного мікрообразу. Деталізуючи проблему внутрішніх законів творчості, особливу увагу приділяє питанням змісту і форми, а також творення образу та образної комбінаторики. Слідом за О. Потебнею

розглядає художній твір як цілісність, що виявляється в єдності змісту і форми. Настійно утверджує думку, що література – це насамперед мистецтво слова.

Незважаючи на різну проблематику, історичні епохи, на діапазон постатей незаперечною є етична, моральна домінанта в творчій діяльності Михайлини Коцюбинської як своєрідний ідейний стрижень її літературно-критичних оцінок, уміння виявляти специфіку художнього таланту. Серед діапазону постатей в її літературно-критичному доробку особливу увагу відведено шістдесятникам, духовно близьким і дорогим людям, а також творчості Тараса Шевченка, що мала вагомий вплив на формування естетичних поглядів дослідниці. Це пояснюється тим, що вчена обирала об'єкти своїх досліджень за спільністю життєвих інтересів, співзвучністю її особистих переконань, орієнтирів, за покликом душі. Постійне відлуння думок Василя Стуса, перегук із ним як внутрішня потреба – невід'ємний складник думки Михайлини Коцюбинської.

Органічно вплетеними в тканину критичного аналізу є власні спогади дослідниці. Глибокі спостереження й висновки Михайлини Коцюбинської в осяганні тієї чи іншої проблеми засновуються на філологічному, компаративному, рецептивному, герменевтичному, психоаналітичному, текстологічному, історико-біографічному методологічних принципах. Виділяється аргументована й майстерно доведена власна думка, оригінальний погляд на проблему, ґрунтовність досліджень, об'єктивність, фактографічність, послідовність та простота викладу матеріалу, вираженість висновків, актуальність порушених проблем. Її праці позначені високою культурою думки та вислову.

Важливою особливістю Михайлини Коцюбинської-критика є здатність до цілісної характеристики письменника, охоплення всього творчого доробку – поетичного, прозового, перекладацького, літературознавчого, зокрема мемуарного й епістолярного. Відтворення

цілісного образу доби, а в її контексті – того чи іншого літературного явища, портретів митців як неповторних творчих індивідуальностей із виразними ознаками таланту і рисами свого історичного часу, постає як органічна складова наукового дискурсу талановитої дослідниці.

Цінність і значення наукової спадщини Михайлини Коцюбинської полягає не лише у глибинні наукового аналізу, а й у різноманітності наукових інтересів дослідниці. Адже її перу належать праці, присвячені і українським і зарубіжним літературним діячам, що належали до різних епох, літературних періодів та напрямів (В. Стефанік, М. Лукаш, Ж. Превєр та ін.). Вагоме місце в доробку Михайлини Коцюбинської займають дослідження присвячені постатям М. Коцюбинського і П. Тичини та їх творчості. Адже саме вони дали їй чуття слова, навчили дивитися на життя як на художній твір.

Цінними є ґрунтовними дослідження Михайлини Коцюбинської про творчий феномен шістдесятництва, а також статті присвяченні найвідомішим представникам цього руху (І. Світличному, В. Стусу, З. Геник-Березовській, В. Вовк), які в свій час утвердили те, що зріло в Михайлині Коцюбинській, – усвідомлення єдності естетичних і етичних критеріїв.

В останній період творчості у полі інтересів дослідниці з'явився епістолярний жанр, в якому відбулася самореалізація її творчої особистості. Завдяки зусиллям Михайлини Коцюбинської та її однодумцям, лист в українському літературознавстві набув нового значення, як надзвичайно цінна спадщина і в плані художньому, філософському і в плані психології творчості. Наукова розвідка дослідниці «Зафіксоване й нетлінне», присвячена епістолярному жанру, є надзвичайно проникливим і цінним дослідженням.

Отже, філософсько-естетичне осмислення дійсності, теоретико-методологічна озброєність, вроджена здатність до естетичного сприйняття мистецтва, загострене чуття краси і сили слова, виплекане духовно-творчою атмосферою родинного дому, – ті засоби, що охоплюються поняттям

«мистецтво критика», дозволили Михайлині Коцюбинській досягти широких творчих, літературознавчих обріїв.

Вона належала до когорти митців, які не обмежувалися одним видом творчості. Літературознавець, філолог, критик, теоретик, перекладач, текстолог, видавець – таким є коло наукових інтересів Михайлини Коцюбинської, в кожному з яких вона сказала своє вагоме слово, щоразу висвітлюючи власне оригінальне бачення проблем, не допускаючи загальноприйнятих стереотипів у думках та оцінках, обґрунтовуючи природне й водночас таке нелегке «бути собою».

Тому літературно-критичний доробок Михайлини Коцюбинської в українському художньому процесі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. посідає вагоме місце й відіграє значну роль. Він є цінним джерелом, однією зі складових літературознавчої, методологічної бази для написання нової історії та теорії української літератури ХХ – початку ХХІ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баран Є. Тринадцять запитань для Михайлини Коцюбинської. *Кур'єр Кривбасу*. 2001. № 141. С. 134–135.
2. Бойко Л. З когорти одержимих: Життя і творчість Антоненка-Давидовича в літ. процесі ХХ ст. Київ : ВД «КМ Академія», 2003. 582 с.
3. Васильчук С. Михайлина Коцюбинська. Література як мистецтво слова. Вид-во «Наукова думка», Київ, 1965. [Відгук на кн.]. *Укр. мова і л-ра в шк.* 1966. № 2. С.85–88.
4. Гришаєнко Н. У полоні Шевченківської поезії (Штрихи до портр. М. Коцюбинської). Київ : Хрещатик, 1994. 15 с.
5. Гришаєнко Н. У полоні Шевченкової музи: (Штрихи до портр. М. Коцюбинської). *Дивослово*. 1994. № 7. С. 18–22.
6. Гундорова Т. Шістдесятництво: метафора, ім'я, дім: [Передмова]. *Коцюбинська М. Мої обрії*: В 2 т. Київ, 2004. Т. 1. С. 10.
7. Давидюк А. Як одвітив брат за брата: Маловідомі сторінки з життя родини Коцюбинських у радянські часи. *З арх. ВУЧК- ГПУ-НКВД-КГБ*. 1995. № 1-2. С. 366–371.
8. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987) ; Харківська правозахисна група. Харків : Фоліо, 2003. 138 с.
9. Іванисенко В. Він дарував нам світло: [Іван Світличний у контексті 60-х років. *Дніпро*. 1995. № 7-8. С. 53–60.
10. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. Київ : Либідь, 1995. 221 с.
11. Кириченко С. Люди не зі страху: [Ч. 1 Про репресії у 70-х рр. ХХ ст. в Україні]. *Дніпро*. 2000. № 1-2. С. 119–131 ; № 3-4. С. 129–144 ; № 5-6. С. 118–134.
12. Кириченко С. Люди не зі страху: [Ч. 2 Про репресії у 70-х рр. ХХ ст. в Україні]. *Кур'єр Кривбасу*. 2003. № 159. С. 138–196 ; № 160. С. 156–189 ;

- № 161. С. 125–156 ; № 163. С. 121–165 ; № 164. С. 122–168 ; № 165. С. 97–151.
13. Кириченко С. Люди не зі страху: [Ч. 2 Про репресії у 70-х рр. ХХ ст. в Україні]. Кур'єр Кривбасу. 2004. № 171. С. 10–145 ; № 172. С. 156–192.
14. Козуля О. Такі різні... [Про М. Коцюбинську та О. Компан]. *Козуля О. Жінки в історії України*. Київ, 1993. С. 199–205.
15. Корогодський Р. «Непорушна стіна» шістдесятництва: До 70-річчя М. Коцюбинської. *Час*. 2001. 14–20 груд. С. 7.
16. Корогодський Р. Лицарка на полі честі. *Голос України*. 1991. 21 груд. С. 12–13.
17. Корогодський Р. Шістдесятники поза пафосом. Ч. 1. *Укр. мова та л-ра*. 2003. Чис. 16. 23 с.
18. Косовська М. Зафіксоване і нетлінне: [Обговорення на черг. засіданні Клубу презентацій книжк. новинок Міжнар. фонду «Відродження» кн. М. Коцюбинської «Зафіксоване й нетлінне: Роздуми про епістоляр. Творчість»] Літературна Україна. 2001. 6 груд.
19. Костенко Л. Про партачів життя і громадську відвагу: Виступ на вечорі з нагоди вручення Михайлині Коцюбинській літературно-мистецької премії імені Олени Теліги. *Столиця*. 2001. № 12. С. 5.
20. Коцюбинська М. Мої обрії: В 2 т., Т.1. Київ : Дух і літера, 2004. 336 с.
21. Коцюбинська М. Мої обрії: В 2 т., Т.2. Київ : Дух і літера, 2004. 386 с.
22. Коцюбинська М. Книга споминів. Київ : Вид. «Акта», 2006. 287 с.
23. Коцюбинська М. : [Бібліографія]. «Гіркий був келих життєвий» : Бібліогр. покажч. 2-ге вид., доп. Вінниця, 2000. С. 33.
24. Коцюбинська М. : Довідка дня. *День*. 2000. 23 серп. С. 5.
25. Лазаренко В. Коцюбинська Михайлина Хомівна. *З-над Божої ріки: Літ.-бібліогр. слов. Вінничини / Упоряд. і заг. ред. А.М. Подолинного*. 2-ге вид., перероб. і доп. Вінниця, 2001. С. 167–168.
26. Лазаренко В. Пам'ятаєш, Михасю? *Камертон-ікс*. 1994. 7 квіт. С. 4.

- 27.Лисенко В. «У мене – тільки слово»: [Про кн. Світличного І. «У мене – тільки слово: Поезії. Поєми» / Упоряд. та прим.: Л. Світлична, Н. Світлична ; Передм. М.Коцюбинської]. *Слово і час*. 1995. № 3. С. 78.
- 28.Лисенко В. [Про М. Х. Коцюбинську]. *Слово і час*. 1990. № 6. С.21.
- 29.Логвиненко О. Коли душа з душею розмовляє...: [Про кн. М. Коцюбинської «Зафіксоване й нетлінне»]. *Літературна Україна*. 2001. 6 груд. С. 2.
- 30.Луцький Ю. [Листи до Михайлини Коцюбинської (13 листів)]. *На щедрий вечір*: Зб. на пошану Є. Сверстюка / Упоряд. М. Коцюбинська, Р. Корогодський. Луцьк, 2004. С. 75–83.
- 31.Олійникова К. Василь Стус і Михайлина Коцюбинська: діалог поета і критика. *Пробл. сучас. літературознавства*: Зб. наук. пр., 1999. Вип. 5. С. 221–230.
- 32.Олійникова К. Василь Стус в оцінці М.Коцюбинської. *Українська мова і література в Київському університеті*: Зб. наук. студій, присвяч. 80-річчю каф. україністики. Київ, 1999. С. 145–154.
- 33.Островський І. Лист як пам'ять, феномен, література: [Про кн. М. Коцюбинської «Зафіксоване і нетлінне»: Роздуми про епістоляр. творчість]. *День*. 2001. 8 листоп. С. 5.
- 34.Пічкур Д. Людина живе, щоб жити. *Зоряна криниця*. Вінниця, 2000. 29 січ. С. 3.
- 35.Поклад Н. Залишитися собою – будь-що-будь. *Наше життя*. 2001. Лютий. С. 5–8.
- 36.Різниченко Т. Творча удача молодого вченого. Рец. на кн.: Коцюбинська М. *Образне слово в літературному творі: Питання теорії худож. тропів*. Київ : Вид. АН УРСР, 1960. *Всесвіт*. 1961. № 4. С. 56.
- 37.Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні. Київ : Вид. ім. О. Теліги, 1998. С. 149–66.

- 38.Сверстюк Є. Михайлина Коцюбинська: Слово і честь імени. *Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Упоряд.: В. Андрієвська, Р. Лиша. Київ : Наша віра, 1999. 784 с.*
- 39.Сверстюк Є. Слово і честь імени. *Кур'єр Кривбасу. 1996. № 47-48. С. 58–61.*
- 40.Сверстюк Є. Ім'я зігриває душу: Штрихи до портрету Михайлини Коцюбинської. *Літературна Україна. 2001. 27 груд. С. 7.*
- 41.Сверстюк Є. Майже вся Україна вітає Михайлину Коцюбинську з днем народження (сімдесятим). *Наша віра. 2001. Груд. (№ 12). С. 14.*
- 42.Сверстюк Є. Незгасаючий обрій: Михайлина Коцюбинська «Мої обрії». Київ : «Дух і літера», 2003: [Укр. ПЕН-центр представляє твори М.Коцюбинської в 2-х т. «Мої обрії» на відзначення премією ім. Тараса Шевченка]. *Літературна Україна. 2004. 4 лист.*
- 43.Сверстюк Є. Приязність Михайлини Коцюбинської: Штрихи до портрету. *Літературна Україна. 1992. 1 січ. С. 5.*
- 44.Світличний І. До Михайлини Коцюбинської: [Лист], 28.11.76. *Світличний І. Голос доби. Київ, 2001. Кн. 1: Листи з «Парнасу2. С. 359–364.*
- 45.Степчук Ю. Жанрова палітра літературно-критичної творчості Михайлини Коцюбинської. *Слово і час. 2017. № 7. С. 79–87.*
- 46.Стус В. Від слова – до методу. Рец. на кн.: Коцюбинська М.Х. Література як мистецтво слова: Деякі принципи літ. аналізу худож. мови. Київ : Наук. думка, 1965. *Жовтень. 1968. № 1. С. 148–152.*
- 47.Суровцев Ю. Реаліст і статистика. Рец. на кн.: Коцюбинська М. Образне слово в літературному творі: Питання теорії художніх тропів. Київ : Вид. АН УРСР, 1960. *Рад. літературознавство. 1961. № 5. С. 138–143.*
- 48.Тарнашинська Л. На святі надій міцніймо духом, закликає нас Євген Сверстюк. *Визвольний шлях. 1999. Кн. 7. С. 881–883.*
- 49.Тимошенко І. Інтерв'ю навіяло спогади [про Михайлину Коцюбинську]. *Патріот України. 2002. 29 серп. 4 верес. С. 3.*

50. Триленко Л. «Сховатися од долі – не судилось...»: (7 червня в Києві відбулося урочисте вручення нагород Омеляна і Тетяни Антоновичів (США). Серед щогорічних лауреатів – відомий літературознавець Михайлина Коцюбинська). *Голос України*. 1996. 11 черв. С. 12.
51. Турів М. «Доброокий». *Визвольний шлях*. 1999. Кн. 11. С. 5.
52. Цапенко І. Свіжий голос серед теоретиків. Рец. на кн.: Коцюбинська М. *Образне слово в літературному творі: Питання теорії худож. тропів*. Київ: Вид. АН УРСР, 1960. *Вітчизна*. 1961. № 3. С. 211–213.
53. Човба В. Як на довгій ниві: Сповідь Реліктуса [про заг. Збори колективу вид-ва «Вища шк.», скликаних для винесення громад, осуду Михайлині Коцюбинській]. *Демократична Україна*. 2002. 23 серп. С. 2.
54. Чорновіл В. Твори: В 10 т. Т. 1: Літературознавство. Критика. Журналістика. Київ: Смолоскип, 2002. 634 с.
55. Чуб Д. Дорога безсмертя. Рец. на кн.: Стус В.С. *Дорога болю: Поезії / Упоряд. та післямова М.Х. Коцюбинської*. Київ: Рад. письм., 1990. 222 с. *Дзвін*. 1993. № 1. С. 143–144.
56. Ямчук П. Епоха, зафіксована у свічаді людської душі. Рец. на кн.: Коцюбинська М. Х. *Зафіксоване і нетлінне: Роздуми про епістоляр. творчість*. Київ: Дух і літера, 2001. *Іст. літ. журн.* 2002. № 8. С. 306–310.